

Klasszikus héber nyelv 4.: Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

Főnévi „esetek”: az NP szerepe a mondatban

2021. november 03.

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- Szabályos igék *qal*-ban

A mai órára: olvasandó + házi feladat

- Utóolvasás:
 - Korábbiak (pp. 1-25)
 - Jegyzet 3A, 3B és 3C
- Feladat:
 - Jegyzet 4A
- Előolvasás:
 - Jegyzet 4A

Kérdések

az olvasmányokkal kapcsolatban?

Témaválasztás házi dolgozatra

Feladat mára (4A)

Feladat: Válasszon egy kb. 10 vers terjedelmű bibliai szöveget. Ebben a szakaszban keressen tíz darab főnévi csoportot (NP)-t. Igyekezzen különböző belső szerkezetű és minél izgalmasabb NP-eket választani. Legyen közöttük lehetőség szerint minőségjelzős (mellékneves) szerkezet, mennyiségjelző (számneves) szerkezet birtokos szerkezet, tulajdonnév, vonatkozó mellékmonddal módosított főnév, és így tovább (amit talál). Határozza meg ezeknek az NP-knek a szerepét a mondatban: alany? állítmány? tárgy? határozó? birtokos szerkezet?

A szófajokról és a nyelv szintjeiről...

... avagy „mi az ige”?

... avagy mit utáltam az iskolai nyelvtanórákon?

Általános iskolában azt tanultam, hogy

- „Az ige cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”.
 - Az igenevek (főnévi igenév, melléknévi igenév, határozói igenév) önálló szófaj.
- ➔ Akkor most ige-e: *táncolni, táncolva, tánc, táncolás?*

Szófajok a **nyelvi szintek szerint**: az ige...

- Szemantika: cselekvést, történést, létezést fejez ki.
- Szintaxis: a mondatban az állítmányi szerepet tölti be.
- Morfológia:
 - Inflexiós (ragozási) morfológia: **igeragozási paradigma (konjugáció)** szerint:
 - Idő, mód, szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigmába rendeződik.
 - Ezen paradigma részei a *non-finit* alakok is (igenevek, stb.).
 - Derivációs (képzési) morfológia és szóösszetétel: „igeként” viselkedik.
(Például ige → ige képzők vs. ige → főnév képzők vs. főnév → főnév képzők vs. főnév → ige képzők.)

Morfológia, szintaxis, szemantika

- Ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”.
 - Ez szemantikai meghatározás, de a szemantika ritkán hivatkozik szófajokra!
 - Szintaxis: azon szavak halmaza, melyek a mondat (igei) állítmányi pozícióját betölthetik.
 - Morfológia: azon szavak halmaza, amelyeket az igei paradigma szerint ragozunk (tehát nem, szám, személy, idő, aspektus, stb. szerint – részletek nyelvenként változhatnak).

Kicsit körkörös meghatározások, de folyamatos approximációval konzisztens rendszer jön létre, amit nyelvészetnek nevezünk.

Szófajok a **nyelvi szintek szerint**: a főnév...

- Szemantika:
 - Entitásra utal.
 - Konkrét vagy elvont, élő vagy élettelen, stb.
- Szintaxis:
 - A mondatban az alany, a tárgy, a birtokos, stb. szerepét töltheti be.
- Morfológia:
 - Inflexiós (ragozási) morfológia: **főnévragozási paradigma (deklináció)** szerint.
 - Derivációs (képzési) morfológia és szóösszetétel: „főnévként” viselkedik.
(Például ige → ige képzők vs. ige → főnév képzők vs. főnév → főnév képzők vs. főnév → ige képzők.)

Morfológia, szintaxis, szemantika

Kicsit körkörös meghatározások, de folyamatos approximációval konzisztens rendszer jön létre, amit nyelvészetnek nevezünk.

- Tárgy: „az a mondatrész, amely azt nevezi meg, akire vagy amire az ige által kifejezett cselekvés irányul”.
- Ez szemantikai meghatározás, de a szemantika ritkán hivatkozik szófajokra!
- Szintaxis: az igétől függő mondattani pozíció, amelyet főnevek és főnévi szószerkezetek (de nem prepozíciós szerkezetek) tölthetnek be. Például SVO nyelvekben az ige utáni pozíció.
- Morfo-szintaxis: az ige azon kötelező vonzata, amely tárgyesetet kap (pl. magyar *-t*, proto-sémi *-a -*, névmások esetén *him*, אֹתוֹ, héber határozott főnév esetén אֶל prepozíció, stb.).

Budapestre utazom. — az ige által kifejezett cselekvés Budapestre irányul, nem?

Tanulság és figyelmeztetés

- Szintaxis: mely szófajok milyen szerepet töltenek be a mondatban?
- A félév során három szint keveredni fog:
 - Morfológia (alaktan)

Például: *-ti, -ta, -t, ∅, -a, -nu, -tem, -ten, -u* szuffixumot kap.
 - Szintaxis (mondattan)

Például: *az igei állítmány szerepét tölti be, alaphelyzetben a mondat elejére kerül, az alannyal egyezik nemben, számban és személyben.*
 - Szemantika (jelentéstan)

Például: *befejezett (leggyakrabban múlt idejű) cselekvést fejez ki.*

Tanulság:

*Egy-egy nyelvi jelenség meghatározása, vizsgálata során
érdemes különválasztani az egyes nyelvi szinteket.*

És még két példa, ami hasznos lesz:

A nyelvi szintek szerint: a főnév határozottsága...

- Szemantika:
 - Egy bizonyos entitást jelöl a világban, nem az entitások egy osztályát, vagy ezen osztály egy meghatározatlan elemét.
- Szintaxis:
 - A mondatban határozott főnévként viselkedik:
pl. héberben egyeztetés melléknévvel, tárgyként לְ nota accusativi...
- Morfo-szintaxis:
 - Határozott névelőt (magy. *a*, ang. *the*), határozott klitikumot (héb. *ha-*) vagy határozott végződést (arámi *-a*, svéd *-et*) kap.

A nyelvi szintek szerint:

kettes szám (*dualis*) a héberben...

- Szemantika:

- Valamiből kettőt jelöl (pl. יוֹמַיִם). Vagy többet, ami leggyakrabban kettő (יְדָיִם).
→ Akárcsak bármely nyelvben: ettől még nem lenne önálló nyelvtani kategória.

- Szintaxis:

- A mondatban többes számként viselkedik: egyeztetés melléknévvvel, igével...
→ Tehát nincs értelme önálló dualisról beszélni (hanem a pluralis rendhagyó formája).

- Morfológia:

- Jellegzetes végződés: *-ajim*, penultima hangsúllyal.
→ Tehát van értelme önálló dualisról beszélni.

Tanulság és figyelmeztetés

- Szintaxis: mely szófajok milyen szerepet töltenek be a mondatban?
- A félév során három szint keveredni fog:
 - Morfológia (alaktan)
 - Szintaxis (mondattan)
 - Szemantika (jelentéstan)
- A három összekapcsolódik, enélkül nem jutunk el a szavaktól a szövegig.
- Sok nyelvten összemossa őket.
- Tudatosítsuk a különbséget, mielőtt a kölcsönhatásukat vizsgáljuk.

Arnold and Choi (2003), p. 1.

szerezőink és célközönségük célja

At the heart of biblical interpretation is the need to read the Bible's

A nyelv szintjei

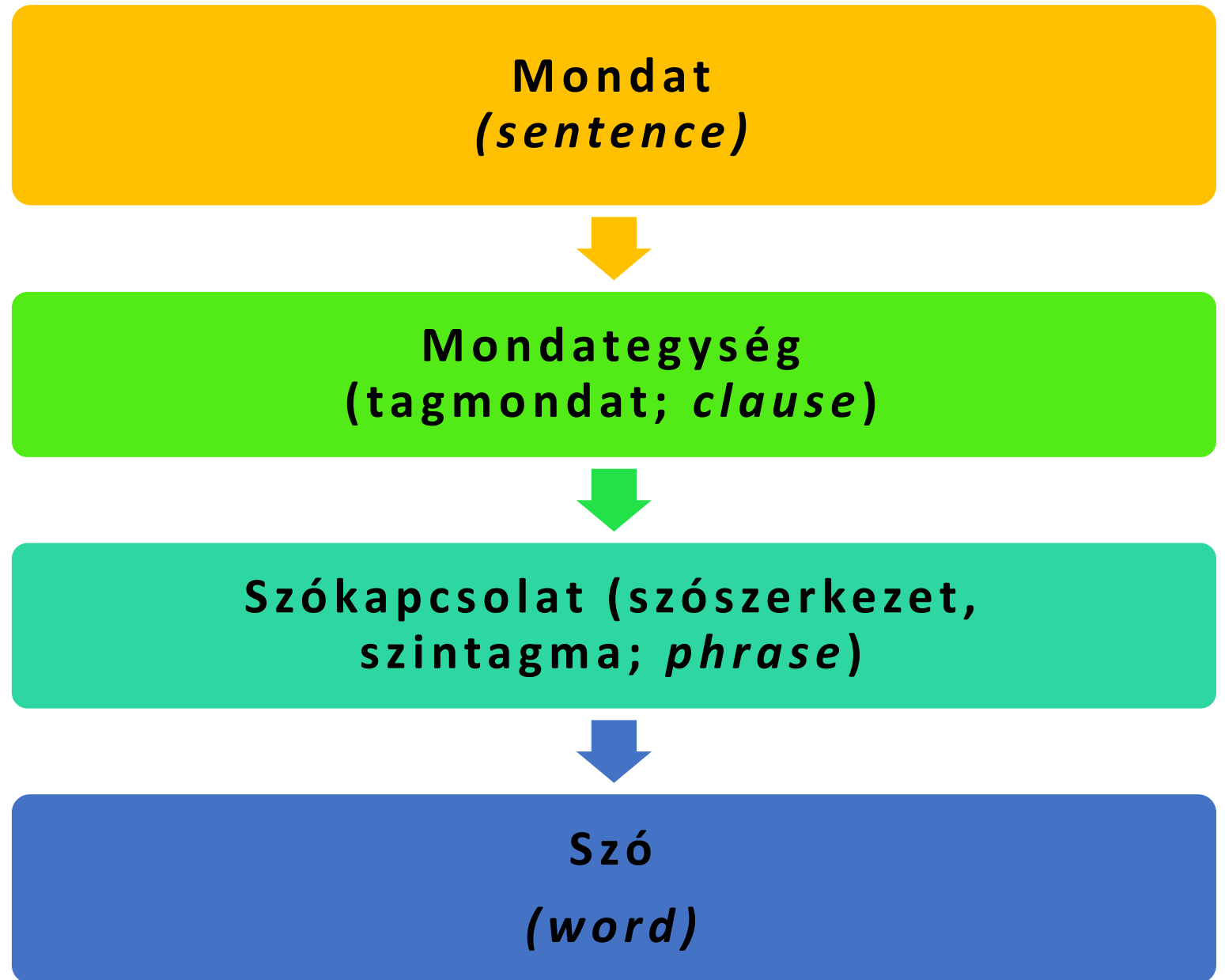
syntax, that is, to study the way words, phrases, clauses, and sentences

szavak, szókapcsolatok, mondategységek és mondatok

relate to one another in order to create meaning.

szemantika

A szintaxis
szerveződési
szintjei

A főnévi csoport (NP, *noun phrase*)
szerepe a mondatban

A főnévi csoport (NP = noun phrase)

- Olyan szó szerkezet (*phrase*), amely

Szemantikailag: entitást vagy entitások egy csoportját jelöli.

Funkcióját tekintve,

a főnév funkcióit tölti be a mondatban:

- alany,
- állítmány főnévi része,
- tárgy,
- ragozva vagy P tárgyaként határozó,
- birtokos jelző,
- értelmező, főnévi minőségjelző stb.

Belső szerkezetét tekintve,

- tulajdonnév,
- jelzős szerkezet,
- birtokos szerkezet,
- mellékmondatral módosított főnév,
- névmás,
- stb.

A főnévi „esetek”:

A főnévragozásról

és a sémi nyelvekről

A magyar esetrendszer

*Nominativus, accusativus, illativus,
inessivus, elativus, sublativus,
superessivus, delativus, allativus,
adessivus, ablativus, dativus,
instrumentalis, translativus,
causalis-finalis, essivus, terminativus,
distributivus, temporalis,
distributiv-temporalis, sociativus,
locativus...*

https://lh6.googleusercontent.com/u__edOq7Ap0/TW4_gmVdc8I/AAAAAAAAAdA/sJJChK0KVh0/s1600/fonevek_ragrendszer.jpg

The Hungarian case system

Grammatical cases

nominative — *no ending; marks the subject*

accusative -t *marks the direct object*

Locative cases

illative -ba/-be into

inessive -ban/-ben in

elative -ból/-ből out of, out from

sublative -ra/-re onto

superessive (-o/-e/-ö)-n on, at

delative -ról/-ről off, from, about

allative -hoz/-hez/-höz toward

adessive -nál/-nél near, at

ablative -tól/-től (away) from

Oblique cases

dative -nak/-nek to, for

instrumental -val/-vel with

translative -vá/-vé (turning) into

causal-final -ért for the purpose of

essive-formal -ként as

terminative -ig until, up to

distributive (-o/-a/-e/-ö)
-nként per, each

Less productive cases

temporal -kor at (plus time expression)

distributive-temporal (-o/-e/-ö)-nta per, every (plus time expression)

sociative (-o/-a/-e/-ö/)
-stul/-stül (together) with

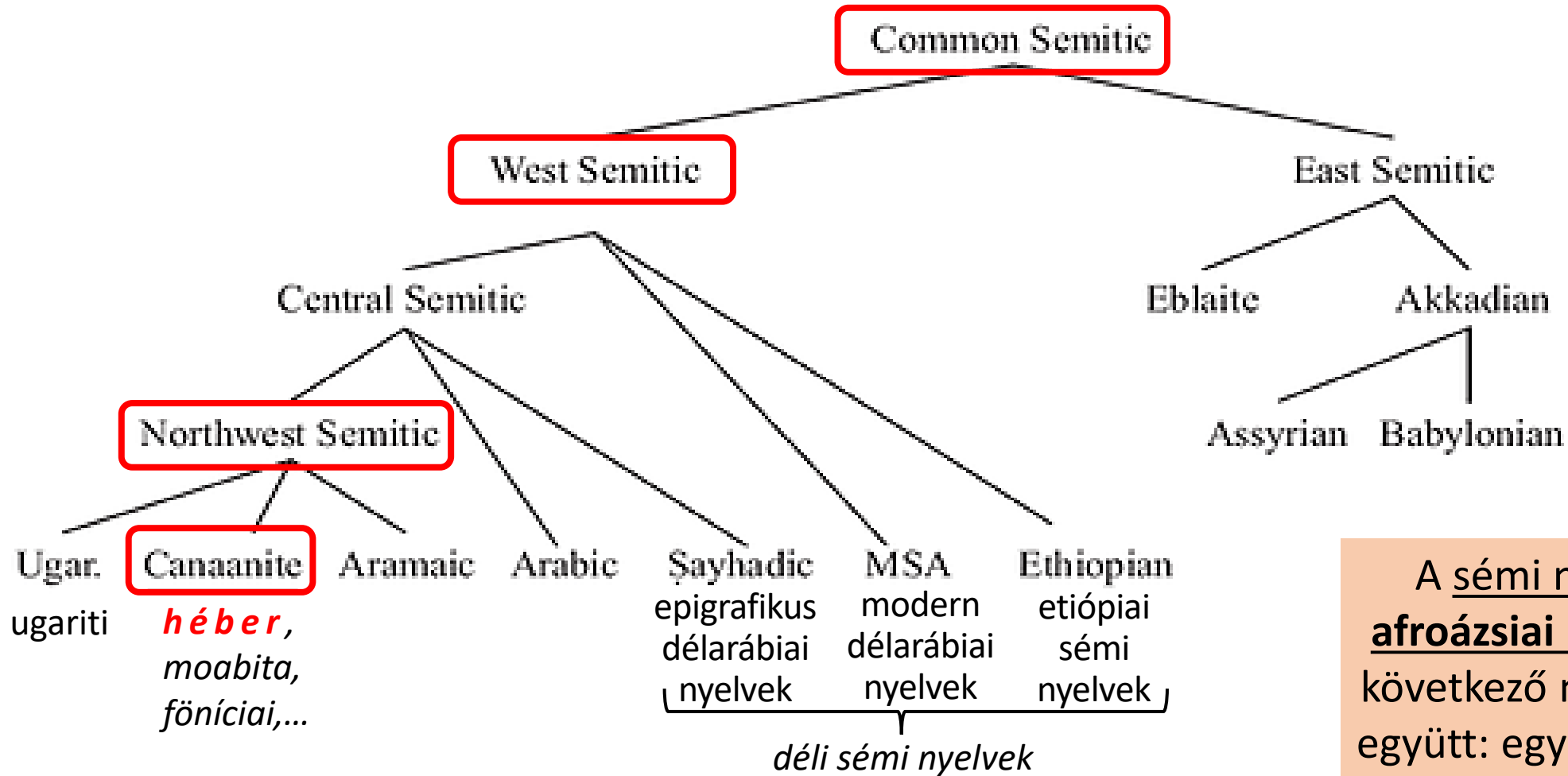
locative -t(-o/-e/-ö)-tt at

A szanszkrit esetrendszer

nominativus (alanyeset)
vocativus (megszólító eset)
accusativus (tárgyeset)
instrumentalis (eszközhat.)
dativus (részeset. eset)
ablativus (határozó eset)
genitivus (birtokos eset)
locativus (helyhat. eset)

		suhṛd (m)	vāc (f)	manas (n)
Singular	Nominative	suhṛt	vāk	manah
	Vocative	suhṛt	vāk	manah
	Accusative	suhṛdam	vācam	manah
	Instrumental	suhṛdā	vācā	manasā
	Dative	suhṛde	vāce	manase
	Ablative	suhṛdah	vācaḥ	manasaḥ
	Genitive	suhṛdah	vācaḥ	manasaḥ
Locative	suhṛdi	vāci	manasi	
Dual	Nom/Voc/Ac	suhṛdau	vācau	manasī
	Inst/Dat/Abl	suhṛdbhyām	vāgbhyām	manobhyām
	Gen/Loc	suhṛdoḥ	vācoḥ	manasoḥ
Plural	Nom/Voc	suhṛdah	vācaḥ	manāṃsi
	Accusative	suhṛdah	vācaḥ	manāṃsi
	Instrumental	suhṛdbhiḥ	vāgbhiḥ	manobhiḥ
	Dat/Abl	suhṛdbhyaḥ	vāgbhyaḥ	manobhyaḥ
	Genitive	suhṛdām	vācām	manasām
	Locative	suhṛtsu	vākṣu	manaḥsu

A héber a sémi nyelvek családjában

A sémi nyelvcsalád az **afroázsiai phylum** része, a következő nyelvcsaládokkal együtt: egyiptomi, berbero-líbiai, kúsita, omói és csádi.

Egyike a manapság elfogadott csoportosításoknak

Akkád (óbabiloni) esetrendszer

Nominativus: alanyeset

Accusativus: tárgyeset

Genitivus: birtokos eset

(*obliquus = acc + gen.*)

Sing.	<i>masc.</i>	<i>fem.</i>
Nom	šarrum	šarratum
Acc	šarram	šarratam
Gen	šarrim	šarratim

Dualis

Nom	šarrān	šarratān
Acc+Gen	šarrīn	šarratīn

Pluralis

Nom	šarrū	šarrātum
Acc+Gen	šarrī	šarrātīm

Vö. akkád nőnem

sg. -at- ~ héber -ā, constr. -at,

pl. -āt ~ héber -ōt.

<u>Masc.:</u>		akkad. ¹	arab. ²	äth.	hebr.	syr.
Sing.	Nom.	-um	-u(n)	-∅	-∅	-∅
	Akk.	-am	-a(n)	-a	-∅	-∅
	Gen.	-im	-i(n)	-∅	-∅	-∅
Dual	Nom.	-ān	-āni	-ē	-ʾayim	
	Gen.-Akk.	-īn	-ayni	-ē	-ʾayim	
Plur.	Nom	-ū/-ānu	-ūna	-ān	-īm	-īn
	Gen.-Akk.	-ī/-āni	-īna	-ān	-īm	-īn
<u>Fem.:</u>						
Sing.	Nom.	-atum	-atu(n)	-at	-āh	-ā
	Akk.	-atam	-ata(n)	-ata	-āh	-ā
	Gen.	-atim	-ati(n)	-at	-āh	-ā
Dual	Nom.	-tān	-atāni		-tʾayim	
	Gen.-Akk.	-tīn	-atayni		-tʾayim	
Plur.	Nom	-ātum	-ātu(n)	-āt	-ōt	-ān
	Gen.-Akk.	-ātim	-āti(n)	-āt	-ōt	-ān

Az akkádhhoz hasonló például ugaritiban is, a héber közeli rokonánál.

Reinhard Stempel, *Abriss einer historischen Grammatik der semitischen Sprachen* (Peter Lang, 1999), p. 91. [[11.1.Ste.1.](#)]

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FORMA

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FUNKCIÓ

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

FUNKCIÓ

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete:

alany; állítmány névszói része...

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete:

tárgy; határozó (hely, irány, idő...).

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete:

birtokos; prepozíció után.

(obliquus = acc + gen.)

A héber nyelvészeti szakirodalomlogikája:

Bár a (bibliai, rabbinikus, modern) héberben az esetek morfológiailag nem jelennek meg a főnéven, de történetileg megvoltak, és így a funkcióik léteznek, kimutathatóak.

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete:

alany; állítmány névszói része...

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete:

tárgy; határozó (hely, irány, idő...).

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete:

birtokos; prepozíció után.

(obliquus = acc + gen.)

(Kiegészítés)

Bár a (bibliai, rabbinikus, modern) héberben az esetek morfológiailag nem jelennek meg a főnéven, de a funkcióik léteznek.

TÉNYLEG nem jelennek meg?

- Az esetek megjelennek, ha nem is *-u-/-a-/-i-* esetrag formájában:
 - Határozott főnév *accusativusa*: אֵת prepozíció.
 - Személyes névmások *accusativusa*: אוֹתוֹ, אוֹתָהּ, stb. vagy tárgyi szuffixumok az igén.
 - Személyes névmások *genitivusa*: birtokos szuffixumok.

Valamint: feltételezések arra vonatkozóan, hogy egyes nyelvi jelenségek a bibliai héberben az egykori esetragok maradványai lennének, megváltozott funkcióval.

Ld. Joshua Blau, *Phonology and Morphology of Biblical Hebrew* (Eisenbrauns, 2010), pp. 266–270.

Lásd
követk.
órán

Szintaktikai eset, morfológiai eset

adott pozíció/funkció
adott szintaktikai esetet kíván

adott szó, szófaj, főnévi csoport
adott szintaktikai esetet milyen eszközzel fejez ki

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>		
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

Szintaktikai eset, morfológiai eset

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokosjelző</i>		
...		<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

A szakkönyvek logikája jobban megérthető, ha élünk a nyelvi szintek különválasztásával.

Magyar példa

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előljáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>		
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előljárók</i>

FUNKCIÓK:

alany	<i>Alszik a Béla ?</i>	<i>Alszik ő ?</i>
állítmány névszói része	<i>Ez a fiú a Béla ?</i>	<i>Ez ő ?</i>
tárgy	<i>Látom a Bélát.</i>	<i>Látom őt.</i>
részeshatározó	<i>A Bélának adtam a könyvet.</i>	<i>Neki adtam a könyvet.</i>
birtokos jelző	<i>A Bélának a könyvét kérem.</i>	<i>Neki a könyvét kérem.</i>

Magyar példa

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
alany		nullmorféma (∅)
állítmány főnévi része	nominativus	morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)
megszólított		
topik / fókusz	accusativus	előjáró (pl. et)
tárgy		
hely[határozó]	genitivus	személyragok (pl. -o, -ah...)
birtokos[jelző]		
...		...

MORFOLÓGIAI ESZKÖZÖK

FUNKCIÓK:

alany	Alszik a Béla ?	Alszik ő ?
állítmány névszói része	Ez a fiú a Béla ?	Ez ő ?
tárgy	Látom a Bélát.	Látom őt
részeshatározó	A Bélának adtam a könyvet.	Neki adtam a könyvet.
birtokos jelző	A Bélának a könyvét kérem.	Neki a könyvét kérem.

Magyar példa

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
alany		nullmorphéma (∅)
állítmány főnévi része	nominativus	morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)
megszólított		
topik / fókusz	accusativus	előjáró (pl. et)
tárgy		
hely[határozó]	genitivus	személyragok (pl. -o, -ah...)
birtokos[jelző]		
...		személyes névszók = névszók, amelyek személyes jelzőkkel ellátottak

FUNKCIÓK:	ESETEK:	MORFOLÓGIAI ESZKÖZÖK
alany Nominativus állítmány névszói része	Alszik a Béla ?	Alszik ő ?
tárgy Accusativus	Látom a Bélát.	Látom őt
részeshatározó Dativus birtokos jelző	A Bélának adtam a könyvet.	Neki adtam a könyvet.
	A Bélának a könyvét kérem.	Neki a könyvét kérem.

Szintaktikai eset, morfológiai eset

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előljáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókus</i>		<i>előljáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokosjelző</i>		
...		<i>személyes névmások esetei = ragozott előljárók</i>

A szakkönyvek logikája jobban megérthető, ha élünk a nyelvi szintek különválasztásával.

Arnold & Choi 2.1:

A nominativus

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (\emptyset)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei</i>
		<i>= ragozott előjárók</i>

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
alany		nulmorféma (∅)
állítmány főnévi része	nominativus	morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)
megszólitott		
topik / fókusz	accusativus	előjáró (pl. et)
tárgy		
hely[határozó]	genitivus	személyragok (pl. -o, -ah...)
birtokos[jelző]		
...	...	személyes névmások esetei = ragozott előjárók

A nominativust kifejező morfológiai eszközök:

- Főnév, melléknév: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-u > ∅ törlés kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)

- Személyes névmás: önálló személyes névmásokkal
(... הוא, היא, אתה, את, אנכי \ אני...)

[valamint: személyragok az ige – nézőpont kérdése:
a személyes névmás megjelenési formája v. egyeztetés?]

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

A nominativus szintaktikai viselkedése:

- Egyeztetés állítmánnyal?

Ha alany, van egyeztetés. Egyébként... *(ld. a következő diákat).*

- Szórendi helye?

(ld. a következő diákat, valamint a félév későbbi óráit).

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset		
Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
alany		nullmorféma (Ø)
állítmány főnévi része	nominativus	morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)
megszólított		
topik / fókusz	accusativus	előljáró (pl. et)
tárgy		
hely[határozó]	genitivus	személyragok (pl. -o, -ah...)
birtokos[jelző]		
...	...	személyes névmások esetei = ragozott előljárók

A nominativus által használt szintaktikai pozíciók, szemantikai funkciók:

- 2.1.1 Alany (*subject*) (1)
- 2.1.2 Állítmány névszói része (*predicate nominative*, állítmányi nominativus) (1)
- 2.1.3 Vocativus („megszólító eset”) (2)
- 2.1.4 Nominativusi absolutus (*casus pendens*) (3)

Kiemelt főnév (főnévi szerkezet) + *témaisméltő névmás*

(1) Dávid a király. (2a) Dávid, király vagy. (2b) Dávid, te vagy a király. (3) Dávid, ő a király.

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.1 Alany (*subject*)

- Egyezik nemben, számban és személyben
(de határozottságban nem) az állítmánnyal.
- Alapszórend: VSO, tehát az ige / állítmány után.
- Néha a mondat elejére kerül.

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.2 Állítmány névszói része

(*predicate nominative*, állítmányi nominativus)

- Alapszórend: VSO, tehát a mondat végén.
- Néha a mondat későbbi részébe kerül (*identification*, ld. 5.1.1).
- Állítmány igei és névszói része közt nincs egyeztetés.
- Tankönyvünk szerint csak a főnév nominativusa tartozik ide (vö. 2.1.2 utolsó mondata), de a melléknév, stb. nominativusáról is lehetne ugyanígy beszélni (vö. pl. 2.5.2).

Te [egy] király vagy:

„te” és „vagy”: sg. 2, határozott

„[egy] király”: sg. 3, határozatlan

Lábjegyzet: néhány meglepő eset, amikor az ige és az állítmány névszói része nem egyezik számban vagy nemben (hanem az ige az alannyal egyezik):

- (1) *Álmomban két macska voltam.* (Karinthy Frigyes)
- (2) *The star attractions in the museum were the art.* ([link](#))
- (3) *The real draw of this restaurant is the desserts.* ([link](#))
- (4) דנה אינטרנשיונל הייתה פעם בן. ([link](#))

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.3 Vocativus („megszólító eset”)

„Szervetlenül” kapcsolódik a mondathoz, ezért:

- Nem egyezik az alannyal és az igei állítmánnyal („Ó, Dávid, te vagy a király!”)
- Szeret a mondat elejére vagy a mondat végére kerülni.
- Valamint: a héberben a *vocativus* általában határozott:

névelőt szokott kapni, ha kaphat (pl. המלך, de דוד). Vö. 2.6.2.

Példa: Jes 42,18: הַקְּרְאִים שְׁמָעוּ וְהַעֲרִים הַבֵּיטוּ לְרֵאוֹת
Ti siketek, halljatok! Ti vakok, nézzetek föl, és lássatok! (RUF)

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.4 Nominativusi absolutus (casus pendens)

Kiemelt főnév (főnévi szerkezet) + *témaismétlő névmás*

„Szervetlenül” kapcsolódik a mondathoz, ezért:

- Kiemelve a mondat elé nominativusi esetben, majd
- a mondaton belül névmásként megismételve, a megfelelő formában és pozícióban.
- Mi a kiemelés oka? → Topik, fókusz, túl hosszú mondatrész, stb.

TÉMAISMÉTLŐ NÉVMÁS

Nominativusi absolutus (*casus pendens*) – példák

- Lev 11,41 (túl hosszú + a témaismétlő névmás alappozícióban)

וְכָל-הַשָּׂרִיז הַשָּׂרִיז עַל-הָאָרֶץ יִשְׁקֹז הוּא

'És minden, a földön mászó csúszómászó – **az** utálatosság [tisztátalan]'

- Gen 17,4 (egy birtokosjelző kiemelve topikként)

אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ

'Ami engem illet, íme a szövetség**em** veled.'

Van-e példa, ahol témaismétlő névmás = ragozott prepozíció?

- Gen 3,12 (túl hosszú + a témaismétlő névmás is fókuszpozícióban)

הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נָתַתָּה לִּי מִן-הָעֵץ

Nominativusi absolutus (*casus pendens*) – példák

*BT véleménye: kellene
egy anyanyelvi beszélő
és egy hangfelvétel...
Én (2)-re szavazok...*

- Gen 36,8

עֵשָׂו הוּא אֶדוֹם

Két elemzés, és így két jelentés is lehetséges: [Waltke & O'Connor 1990:131]

- (1) alany + pleonasztikus (redundáns) névmás ***mint kopula*** + állítmány

Jelentés: 'Ézsau Edom' = 'Esau is Edom'

- (2) topik + témaismétlő névmás ***mint alany*** + állítmány

Jelentés: 'Ézsau – Edom' = 'Ami Ézsaut illeti, ő Edom' =
'As for Esau, he is Edom'

Héber alapszórend VSO, de módosulhat:

- Topikalizáció (vö. *A gyerek megette a kenyeret, a felnőtt pedig...*)

Gen 3,15: **הוא** יִשׁוּפֶנֶךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפְנֵנוּ עֵקֶב
ő [az asszony utódja] a fejedet tapossa, és te [a kígyó] a sarkába marsz.

Gen 13,12: **אֲבָרָם** יָשַׁב בְּאֶרֶץ-כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכְּפֹר

- Fókusz (vö. *A GYEREK ette meg a kenyeret, nem pedig a felnőtt.*)

Zsolt 100,3: **הוא** עָשָׂנוּ וְלֹא (וְלוֹ) אֲנַחְנוּ
ő [Isten] alkotott minket, és az övéi vagyunk / és nem mi.

Jer 1,11: מֶה-אַתָּה רֹאֶה יְרֵמְיָהוּ וְאַמֵּר מִקֵּל שְׂקֹד אֲנִי רֹאֶה

Arnold & Choi 2.3: *accusativus*

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

EMLÉKEZNEK:

Feltételezett
proto-sémi
esetrendszer

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(*obliquus* = *acc* + *gen.*)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

adott pozíció/funkció
adott szintaktikai esetet kíván

adott szó, szófaj, főnévi csoport
adott szintaktikai esetet milyen eszközzel fejez ki

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma</i> (\emptyset)
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok</i> (pl. -u, -a, -i)
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előljáró</i> (pl. <i>et</i>)
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok</i> (pl. -o, -ah...)
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei</i> = <i>ragozott előljárók</i>

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókus</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>		
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

Az accusativus kifejezése:

- Névszók: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-a > ∅ törlődik kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)
Határozott főnév előtt *et* (את) prepozíció.
- Személyes névmás: tárgyi szuffixumok az igén (...ן-, -ה-, -ו-)
vagy személyes névmások accusativusa (...אותה, אותו)

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (\emptyset)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókus</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

• 2.3.1 Tárgy (*object*)

- Iránytárgy (*affected*): *az igével kifejezett cselekvés a már létező tárgyra „irányul”.*
- Eredménytárgy (*effected*): *az ige / cselekvés eredményeképp jön létre a tárgy.*
- Belső tárgy (*internal*): *a tárgy redundáns, fogalmilag az ige része („biblikus stílus”).*
- (Fakultatív) bővítmény: *intranszitiv ige tárgyat kapva új, tranzitív jelentéssel bővül.*
- Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*

• 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

„Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: תא prepozíció, ha határozott!

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

Megjegyzés: a magyar nyelvészetben kettős tárgy: *Láttam elmenni a vonatot.*

• 2.3.1 Tárgy (*object*)

- Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*

Ha az igének (legalább) három vonzata van, az **alany** mellett **B** és **C**:

magyarul mindig három különböző eset, de angolul és héberül lehet kétszer accusativus!

*(De legalábbis valami hasonló: ugyanis nem **אל-את בית-אל** van!)*

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת-שֵׁם הַמָּקוֹם (...) בֵּית-אֵל (Gen. 35:15)

And *Jacob* called *the [name of the] place* (...) *Beit-El*. És *Jákob* *a hely [nevét]* elnevezte *Bétélnek*.

(1) Műveltetés: *valaki* *valakivel* *valamit* *csináltat.*

(2) Egyéb esetek, például: *valaki* *valamit* *valamilyenné* *tesz.*

Ajándékozok *neki egy könyvet.*
Megajándékozom *őt egy könyvvel.* } magyarul is lehet mindkét vonzat tárgy!

valaki *valakinek* *valamit* *ad / tanít.*

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

• 2.3.1 Tárgy (*object*)

- Iránytárgy (*affected*): *az igével kifejezett cselekvés a már létező tárgyra „irányul”.*
- Eredménytárgy (*effected*): *az ige / cselekvés eredményeképp jön létre a tárgy.*
- Belső tárgy (*internal*): *a tárgy redundáns, fogalmilag az ige része („biblikus stílus”).*
- (Fakultatív) bővítmény: *intranszitiv ige tárgyat kapva új, tranzitiv jelentéssel bővül.*
- Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*

• 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

„Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: תא prepozíció, ha határozott?

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בַּיִת פְּרָעָה ... és elvitték a nőt [Sárát] a fáraó házába. (Gen. 12:15)

- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

Diakrón [történeti] nyelvészeti szempontból:

- Más sémi nyelvekben megfigyelhető, és ezért feltételezhető, hogy létezett a proto-sémitől a proto-héberig is: –a– accusativus kifejezhetett határozót is.
- A bibliai héber utáni korban ez a jelenség megszűnt: egyes alakok határozószóként *grammatikalizálódtak* (pl. הַיּוֹם 'ma'), egyébként kötelező kitenni az előljárókat.
- Bibliai H: valószínűleg átmeneti kor, *már* nincs esetrag, *még* nem kötelező az előljáró.

Szinkrón [leíró] nyelvészeti szempontból:

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בַּיִת פְּרָעָה ... és elvitték a nőt [Sárát] a fáraó házába. (Gen. 12:15)

- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

Diakrón [történeti] nyelvészeti szempont:

- ...

*Diakrón nyelvészet: a nyelvi jelenségek időbeli változása.
Szinkrón nyelvészet: pillanatfelvétel a nyelvi rendszerről.*

Szinkrón [leíró] nyelvészeti szempontból:

egy negyedik szintaktikai esetről lenne szó, nem *accusativusról*: „*határozói eset*”?

- Főnév: előjáró nélkül is kifejezhet határozói jelentést.
- Határozott főnév **nem** kap את prepozíciót.
- Névmás: ragozott előjáró (pl. ...בה, בו) v. határozószó (pl. שם), nem acc. (... ,אותה, אותו).

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

- 2.3.1 Tárgy (*object*)
- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

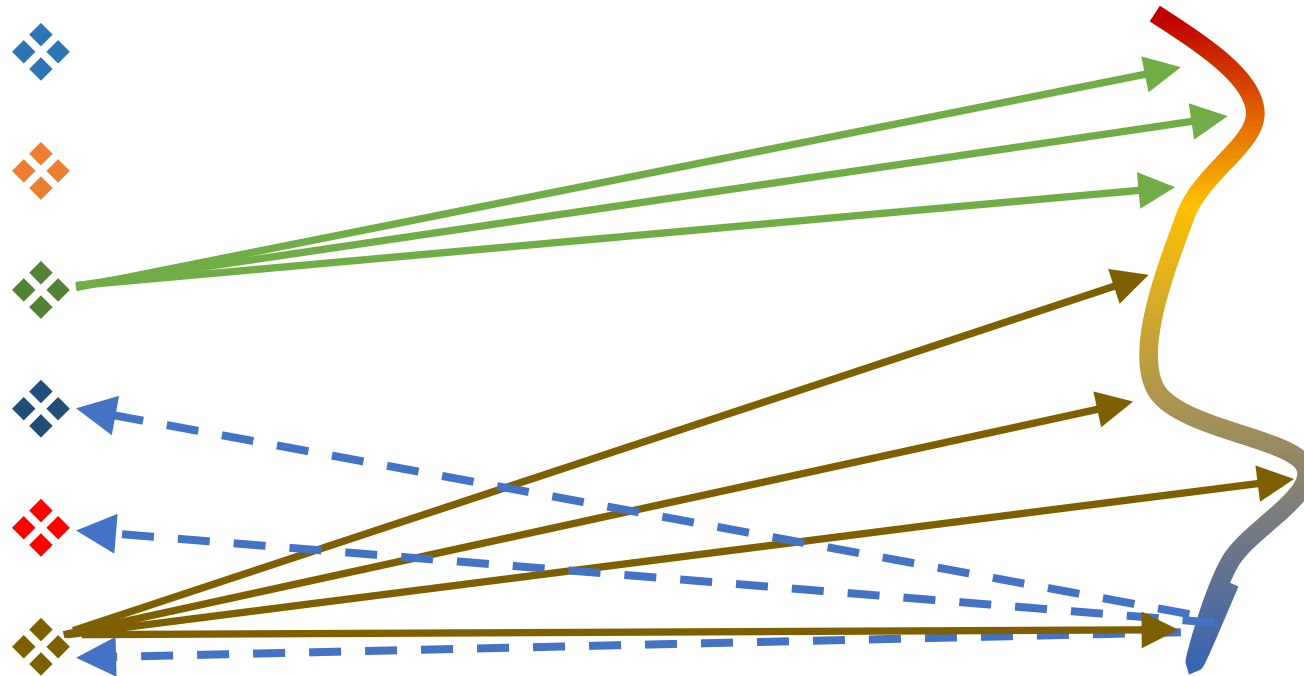
„Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: ׀ prepozíció, ha határozott?

Az esetrendszerrel rendelkező sémi nyelvekben az *accusativus* (-a- szuffixum a főnév végén) valóban sok esetben használatos határozói funkciókban. Azonban a tankönyvi példák nagy részénél hiányzik az ׀ prepozíció a határozott főnév előtt. (Bár a határozott tárgyat jelző előjáró lehet fakultatív, ezekben az esetekben gyakran tilos az ׀.) Tehát itt a főnév mégsem tárgyesetben áll? Lehetséges válaszok: (1a) Vagy egy újabb, negyedik eset, (1b) vagy az accusativus egy alfaja szerepel ezekben a példákban, amely nem használja a határozott tárgyi előjárót. (2) Nem főnevekről van szó, hanem (főnévi eredetű, de grammatikalizálódott) határozószókról.

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika) (ismétlés)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

*Eddig: az accusativushoz,
mint formához, milyen
jelentések tartoznak?
Most fordítsuk meg az
irányt: mi fejezheti ki a
tárgyat, mint funkciót?*

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetnek ki?

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (\emptyset)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

Tárgy, ami nem accusativus?

A kötelező vonzatok nyelvenként változnak!

- Arnold & Choi (2003: 13):

[Más esetekben] „*the accusative will appear as the object of a prepositional phrase, since some Hebrew verbs mark objects with specific prepositions.*”

- Angolul prepozíciónak „tárgya” van.
- Két lehetséges értelmezés:
 1. Tárgy = minden (kötelező) vonzat??
 2. Akaratlanul hibás gondolatmenet:
angolul accusativus →
szemantikailag tárgy →
„a héber vonzattal fejezi ki a tárgyat”

<i>segít vki-<u>nek</u></i>	<i>help someone</i>	עזר ל...
<i>ragaszkodik v-<u>hez</u></i>	<i>cling to s.o.</i>	דבק ב...
<i>kettéoszt</i>	<i>prevail</i> <i>uralkodik vki-<u>n</u></i>	בקע ב...
<i>harcol vki <u>ellen</u></i>	<i>fight someone</i>	נלחם ב...
...

JÖVŐ HÉTEN

Arnold & Choi 2.2: *genitivus*

Excursus:

-a directivus (he locativus)

Excursus: *-a directivus (he locativus)*

- Felvetés: a *directivus (locativus, terminativus)* *-a* szuffixuma eredetileg az accusativus végződése lett volna. A hagyományos esetrendszerrel rendelkező sémi nyelvekben az accusativus valóban kifejezhet hely- és irányhatározót is.

- Javasolt narratíva („tézis”):

1. Az *-a* szuffixum később kopott le, mint az *-u* és *-i* szuffixumok.
2. Egyes számban nom. és gen. \emptyset kontraszt acc. *-a*-val. De többes számban nom. áll szemben acc. és gen. (obliquus) esetekkel. → Redukált, nem stabil esetrendszer.
3. Ezért az accusativus is megszűnik (*-a* > \emptyset). Megszűnik az esetrendszer. Azonban...
4. ... egyes (irányhatározói) funkciók jelölése továbbra is *-a* szuffixummal.

1. [a] kevésbé jelölt mgh.
2. Gen.-t jelöli a pozíció.
3. Nom. *u* > \emptyset (vö. magyar).
Vö. prefix-ragozások; geez.

Az *-a* rag jelentésmódosulása: *accusativus* > *locativus*.

Immár önálló (bár nem teljesen produktív) *nyelvtani kategória, nem pedig főnévragozás.*

Excursus: *-a directivus (he locativus)*

- Ellenvetés: az ugariti nyelvben a három „fő” eset mellett van még két „kisebb” (ritka) határozói eset is: *locativus* és *terminativus*. Utóbbi funkciója hasonlít a héber *-a directivus*éra, írásmódja pedig *-h*. Ejtése? (Nem tudjuk. Lehetett *-ah*?)
A héber *-a directivus* az ugariti *-h terminativus*-szal függ össze, nem az acc.-szal?

Azonban az ugaritiban ejtették a [h]-t, a héberben a η csak *mater lectionis*!

- Javasolt narratíva („antitézis”):
 1. Proto-ÉN-i sémiben *locativus* *-ah. (Esetleg acc. -a + határozói -h.) Ugar.-ban: -ah.
 - 2a. Proto-héberben *-ah > -a lekopás (vö. *mapiq-hé*-t nem ejtik modern héberben). Véletlen, hogy pont η mint *mater lectionis* jelenik meg később a héber írásban.
 - 2b. A héber írásban itt a η eredetileg nem *mater lectionis* volt, hanem mássalhangzót jelölt. Később lekopott: *-ah > -a, ezért a maszoréták már nem jelölték *mapiq*kal.

Excursus: *-a directivus (he locativus)*

- Közbevetés: Más lehetőségeket is figyelembe kell venni. A nyelvtörténeti folyamatok gyakran komplexebbek.

A funkció eredete az ugariti-szerű -h locativus, a forma eredete a proto-sémi-szerű -a accusativus?

- Javasolt narratíva („szintézis”):
 1. Eredeti proto-héberben *-u/-a/-i háromosztatú esetrendszer is, *locativus* *-h is (az ugariti nyelvhez hasonlóan, ha nem is szükségszerűen pontosan ugyanúgy).
 2. Proto-héberben lekopnak a magánhangzó-végződés, eltűnik az esetrendszer. A *locativus* *-h (forma és funkció) megmarad, de forma hasonló a Sg3f raghoz.
 3. Egyes szomszédos sémi nyelvekben (például *óészakarab*) megmarad az eredeti esetrendszer. Vagy eltűnőfélben van, de az *accusativus* (forma és alak) még létezik.
 4. A proto-héber lecseréli a *locativus* -h ragját (pl. a Sg3 fem. miatt?) a szomszédos sémi nyelv(ek)ből átvett, ott határozói szerepet is betöltő *accusativusi* -a ragra.

Ismétlés következő órára,
olvasnivalók és házi feladat

Ismétlés következő órára

Az elsőéves anyagból

- Szabályos igék *piel*-ben és *pual*-ban

Következő órára: olvasandó + házi feladat

- Utóolvasás:
 - Korábbiak (pp. 1-38)
 - Jegyzet 4B
- Feladat:
 - Jegyzet 4B fejezet:
 - a narancs doboz a 43. oldalon és
 - az **első** narancs doboz az 53. oldalon.
- Előolvasás:
 - Jegyzet 4B

Viszlát jövő szerdán!